

Utredningsprocessen gällande unga lagöverträdare

Ganna Semenko

Luleå tekniska universitet

C- uppsats

Rättsvetenskap

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap

Avdelningen för Samhällsvetenskap

Abstract

The issue about youth crime concerns not only sanctions but also the authorities' handling of the cases relating to the young suspects. Responsibility for the young persons is shared between social services and the judiciary. The purpose of this essay is to investigate the laws relating to young suspected in different age groups and how the laws relating to each other. Further, the purpose of this essay is to compare the authorities' competence in criminal investigation. In this essay the traditional legal method was used, which involves use of the law, the government bill, case law and doctrine. To avoid this work to become widespread, the issue has been limited to the description of the preliminary investigation process regarding the young as young offenders, as well as allowable means of compulsion. The essay takes up the historical points of origins of the law, age-division among young people, and a comparison of the authorities' treatment of two groups of children and adolescents in the age group up to 15 years old and the age group 15 to 21 years old at the preliminary investigation.

Sammanfattning

Frågan om ungdomsbrottslighet gäller inte bara påföljdssystemet utan även myndigheternas handläggning av ärenden som gäller unga misstänkta. Ansvar för de unga delas mellan socialtjänsten och rättsväsendet. Syftet med denna uppsats är att utreda vilka lagar som gäller unga lagöverträdare i olika åldersgrupper samt hur de lagarna förhåller sig till varandra. Vidare är uppsatsens syfte en jämförelse av myndigheternas befogenheter vid brottsutredning. I uppsatsen används traditionell juridisk metod, som innebär användande av lag, förarbetena, praxis och doktrin. För att arbetet inte ska bli omfattande begränsas det till beskrivning av förundersöknings process som gäller just de unga enligt LUL, samt tillåtna tvångsmedel. Uppsatsen tar upp historiska utgångspunkter i lagarnas uppkomst, åldersfördelning bland ungdomar, samt en jämförelse i myndigheternas behandling mellan två grupper av barn och ungdomar i åldersgrupper under femton år och åldersgruppen femton till tjuugoett år vid brottsutredning.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Syfte	6
1.2 Metod	6
1.3 Avgränsning	6
2. Utgångspunkter och historik	7
2.1 Skäl för särbehandling	7
2.2 Lagstiftning under 1900-talet	7
3. Lagar som gäller unga lagöverträdare samt deras utveckling efter socialtjänstreformen	10
3.1 Svensk lagstiftning.....	11
3.2 Sociala lagar i förhållande till FN:s barnkonvention.....	12
4. Brottsutredning vid brott av den som inte fyllt 15 år	13
4.1 Utredning.....	13
4.1.1 Förutsättningar för brottsutredning	13
4.1.2 Kravet på skyndsamhet vid utredningen	15
4.1.3 Offentlig försvarare eller juridiskt biträde.....	16
4.1.4 Socialtjänstens medverkan	16
4.1.5 Vårdnadshavarens medverkan	16
4.1.6 Plats för förhör	17
4.1.7 Bevistalan	17
4.2 Tvångsmedel	17
4.2.1 Hämtning och medtagande till förhör	18
4.2.2 Gripande	19
4.2.3 Beslag, husrannsakan och kroppsvisitation.....	19
4.2.4 Tagande av fotografi och fingeravtryck.....	20
5. Behandling av unga lagöverträdare i åldrarna 15-20 år	20
5.1 Utredning.....	20
5.1.1 Förundersökningen.....	20
5.1.2 Krav på skyndsamhet vid förundersökningen	21
5.1.3 Vårdnadshavarens medverkan	21
5.1.4 Socialtjänstens medverkan	22
5.1.5 Offentlig försvarare.....	23
5.2 Tvångsmedel under förundersökningen.....	24
5.2.1 Hämtning och medtagande till förhör	24
5.2.2 Gripande	24
5.2.3 Anhållande, Häktning.....	25
5.2.4 Övriga tvångsmedel	25
6. Analys/ Diskussion	25
Källförteckning	27

Förkortningar

BN Barnavårdsnämnd

BrB Brottsbalk (1962:700)

BvL Lag om samhällets vård av barn och unga

FPL Förvaltningsprocesslag (1971:291)

ÄFL Äldre förvaltningslag

KL Kommunallag (1991:900)

KR Kammarrätten

LR Länsrätten

Lst Länsstyrelse

LUL Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

LVM Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

LVU Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

NJA Nytt juridisk arkiv

RB rättegångsbalk (1942:740)

RegR Regeringsrätten

SoL Socialtjänstlagen

1. Inledning

Bland lagöverträdarna utgör barn och ungdomar en stor grupp. Ungdomar i åldern femton till tjuugoett år utgör 25% av samtliga misstänkta¹. I jämförelse med vuxna behandlas de olika. Barn och ungdomar delas in i olika åldersgrupper i svensk rätt. Detta beror på deras mognad och förståelse. Annorlunda behandling av barn och ungdomar gäller inte bara vid bestämmande av påföljder utan även vid utredning på ett tidigt stadium. Rättsväsendet, inklusive polisen, åklagarmyndigheten och socialtjänsten ska samarbeta i sådana frågor som rör barn och ungdomar som begått ett brott. Socialtjänstens åtgärder ska inte bara komplettera straffrättsliga regler, de ska även gå före de straffrättsliga reglerna, eftersom syftet i fall med unga brottslingar är att förhindra upprepad brottslighet och ge dem tillräcklig vård. Barn och ungdomar är inte lika mogna som vuxna och har en annan syn på vad som händer, därför kan man tänka sig att de behöver en annan behandling och ”straff” än vuxna.

Till skillnad från straffrättsliga åtgärder, där brottsling ska vara minst femton år, finns det ingen lägre gräns för socialrättsliga åtgärder, däremot finns det en övre gräns tjuugoett år. Något straffrättsligt ansvar kan inte komma i fråga för barn som är under femton år, åtgärder kan endast vidtas av socialtjänsten eller föräldrarna. Unga lagöverträdare som är upp till arton år ska företrädesvis tas om hand av socialtjänsten.

Den huvudsakliga skillnaden mellan straff- och socialrätt, när det gäller unga lagöverträdare, framgår av aktualitetsprincipen. Enligt den får ett ingripande av sociala myndigheter inte ske enbart på grund av något som hänt i den förflutna, som exempelvis en brottslig handling, utan måste alltid kunna motiveras med att förhållandena vid tidpunkten för beslut om åtgärd gör den erforderlig.²

Socialrättsliga åtgärder kan vidtas oavsett om den unge uppnått straffbarhetsålder. Viss straffrättsligt ansvar uppkommer från och med barnet fyllt femton år. Socialtjänstens åtgärder är aktuella upp till arton år, i vissa fall upp till tjuugoett år. Eftersom socialrättsliga regler utgör ett komplement till de straffrättsliga regler och tvärtom, måste höga krav ställas på reglernas utformning med tanke på rättssäkerhet. Dessutom är rättsvetenskapliga området för unga lagöverträdare ganska omfattande. Med rättssäkerhetskrav menas legalitets-, proportionalitets- och objektivitetsprinciper och inte mindre viktigt förutsebarhet.

Åtgärder från socialrättslig sida, i överensstämmelse med straffrätten kan vidtas endast om de finns skrivna i relevanta lagar. Beslutet om åtgärder ska vara fattat på saklig grund, vara förutsebart för den enskilde, det vill säga den som fattar beslut ska iaktta processrättsliga regler. Åtgärder som myndigheten beslutat om ska vara proportionerliga till behov av vård samt brottets art.

---

¹BRÅ, Personer misstänkta för brott, slutlig statistik för år 2008

² Strahl, Ivar, Den svenska kriminalpolitiken (Stockholm, 1961) s. 149.

Det finns även förvaltningsprocessuella regler, som gäller just unga lagöverträdare, de är avsedda för att särskilt tillämpas på dem. De innehåller regler om hur ett beslut ska överklagas till förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet, samt vilken tillgång till särskilda rättsmedel som finns att använda.

I viss utsträckning tillämpas straffrättens påföljdssystem för unga lagöverträdare. Syftet med straffrätten är att undvika beteenden som kan ha en negativ effekt på samhällsbildningen.³ Om en person har begått ett brott ska den straffas. Grundläggande princip inom straffrätten är att alla ska behandlas lika, men av humanitära skäl kan det göras vissa undantag, t. ex på grund av ålder hos den misstänkte personen. Det innebär att den grupp av barn och ungdomar kan behandlas olika i jämförelse med vuxna, när det gäller straffrätten.

---

³ SOU 1926:31 Andra delen, s.4

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att utreda vilka lagar som gäller unga lagöverträdare i olika åldersgrupper samt hur de lagarna förhåller sig till varandra. Vidare är uppsatsens syfte en jämförelse av myndigheternas befogenheter vid brottsutredning.

Frågeställningar:

Vilka skillnader finns vid utredningsprocessen mellan unga som är misstänkta för brott?
Är det praktiskt rationellt att ha de åldersgränserna fastställda i lagstiftningen?

1.2 Metod

I uppsatsen används traditionell juridisk metod, som innebär användande av lag, förarbetena, praxis och doktrin. I uppsatsen används inte mycket praxis, men det finns JO uttalande.

1.3 Avgränsning

Uppsatsen tar upp historiska utgångspunkter i lagarnas uppkomst, åldersfördelning bland ungdomar, samt en jämförelse i myndigheternas behandling mellan två grupper av barn och ungdomar i åldersgrupper under femton år och åldersgruppen femton till tjuogoett år vid brottsutredning. Uppsatsens omfattning ger inte möjlighet att beskriva hela processen fram till val av påföljder, därför begränsade jag mitt arbete till beskrivning av förundersökningsprocess som gäller just de unga enligt LUL, samt tillåtna tvångsmedel.

2. Utgångspunkter och historik

2.1 Skäl för särbehandling

I det sociala gemenskaperna har det alltid funnits behov av att indela barndomen i olika stadier med markering av ålder. En genomgång av barnrättens ålderstrappa i långt tidsperspektiv visar att det fram till mitten av 1700-talet finns två principer som präglar lagstiftningen, den ena utvecklingsbiologisk och den andra ekonomisk. Det finns också ett övervägande om barnets mognad dem emellan. I den romerska rätten byggdes ålderstrappan på föreställningen att barns mognad bestämdes av biologiska faktorer. Barn under sju år saknade egen rättshandlingsförmåga, de var inte förmögna att själva svara för rättshandlingar. Pojkar från sju år till fjorton och flickor från sju till tolv tillerkändes begränsad rättshandlingsförmåga, det bedömdes dock från fall till fall. Detta gällde speciellt kriminella handlingar. Avgörande var om barnet hade haft insikt att begå brottet. För ungdomar upp till arton år gällde en begränsad straffrättslig ansvarighet. Fullmyndighet uppkom vid arton år.⁴

I svensk rätt gäller femtonårsgränsen som straffbarhetsålder sedan 1902. Det bygger på tanken att människan vid viss ålder har uppnått sådan mognad att hon bör svara för sina gärningar. Detta finns reglerat i BrB 1 kap 6 §. Om en gärning begicks den dag då gärningsmannen fyller femton år anses den ha begåtts efter fyllda femton år.⁵ Åldersgränserna inom det straffrättsliga området har bestämts av kriminalpolitiska överväganden, de saknar samband med myndighetsåldern. Den allmänna föreställningen på området är att unga lagöverträdare i 20-årsåldern ofta torde vara försenade i sin utveckling och att de därför inte kan behandlas på samma sätt som äldre lagöverträdare.⁶ Unga lagöverträdare delas in i tre ålderskategorier: under femton år, femton till sjutton, arton till tjugo år.⁷

2.2 Lagstiftning under 1900-talet

Under 1600-talet var barnavården integrerad med fattig- eller sjukvården, samt nya bestämmelser om att staten skulle upprätta barnhus för barn som drev omkring och tiggde infördes. De gällde både vuxna och barn. Barn som hamnade i barnhuset deltog i arbetet som t.ex. gaturenhållning. Om de inte kunde göra detta så undervisades de. På Riddarholmen i Stockholm var barnhuset ett kombinerat barn- och tukthus, som inrättades år 1624. Kriminella män, prostituerade och barn togs in. Sedan delades sådana byggnader in i spinn- och tukthuset. Tukthuset inrymde kvinnor som var dömda för grova brott, medan i spinnhuset förvarades småbrottslingar. Barn under sju år kunde dömas till vistelse på spinnhuset, men det var i strid med legalitetsprincipen, vad gällde straffbarhetsålder. Sedan reformerades dessa hus till anstalt, som var avsedd endast för män, och barn som vistades där var i tolvårsålder

---

⁴ Olsen, L. Barns makt s. 13 f.

⁵ NJA 1960 s.521

⁶ Prop. 1969:25 s.80

⁷ SOU 1996:111

och dömda till allmänt arbete på obestämd tid. Någon av barnets föräldrar kunde också finnas intagen där, om den unge var beroende av föräldern för sitt uppehälle.⁸

Under 1800 talet etablerades räddningsinstitut av kommuner eller enskilda som omhändertog fattiga och svårösummande barn och ungdomar. I många fall innebar omhändertagande ett längre frihetsberövande. Detta skedde utan något stöd i lag. Brist på rättssäkerhet hade sin grund i att omhändertagande betraktades som en förmån för den unge och inte som ett straff⁹. Räddningsinstitut hade till syfte att uppfostra den unge till arbetsamhet och gudsfruktan. Sedan fick sådana räddningsinstituten benämning uppfostringsanstalter.

En lagöverträdare under arton år kunde hamna i en allmän uppfostringsanstalt om det fanns plats. Personer under femton år kunde inte straffas för brott, med undantag för grova brott¹⁰. I sådana fall kunde de placeras på uppfostringsanstalter, men om plats inte fanns placerades barnet i fängelse.

Samhällets rätt att skilja ett barn från dess föräldrar lagfästes i och med lagen från 1902 angående försummande barn, som fick namnet vanartslag. Lagen grundades på naturrättsliga tankar om att samhället hade rätt att ingripa i uppfostran av ett barn.¹¹ Barn under femton år kunde inte längre ådömas ett straffrättsligt ansvar för en kriminell handling, istället kunde de omhändertaras med stöd av vanartslag. Ett beslut om omhändertagande medförde att barnet skickades från hemmet och överlämnades till vård i enskilt fosterhem, barnhem eller skyddhem.¹²

Vanartslagen ersattes med en lag om samhällets barnavård år 1924. Den sistnämnda lagen innehöll regler om befogenheter att omhänderta ett vanartat barn, mot vårdnadshavarens vilja, för skyddsuppfostran. Med vanart menade Fattigvårdslagstiftningskommittén som stiftade lagen, inte bara en enstaka gärning, utan barnets beteende under en längre tid. Undantag fanns dock. Barnavårdsnämnden kunde även fatta beslut om omhändertagande av ett barn i förebyggande syfte.¹³ Grunder för lagen om samhällets barnavård var i likhet med vanartslagen naturrättsliga. Under den tiden ansågs det att vissa plikter existerade, t. ex att vårda den unge först och främst i familjen, samt samhällets plikt att barn fick tillräckligt omvårdnad. På grund av det fanns det inget behov att beakta rättssäkerhetskrav.

Enligt lagen om samhällets barnavård kunde barnavårdsnämnden vidta åtgärder i förebyggande syfte i fall det fanns misstanke att barn kunde fara illa som t ex upplysningsverksamhet i hemmet eller övervakning¹⁴. De olika åtgärderna kunde vidtas samtidigt. Om de åtgärderna inte gav resultat, kunde barnavårdsnämnden besluta om mer ingripande åtgärder, som exempel skyddsuppfostran.¹⁵ Om det fanns särskild anledning kunde barnavårdsnämnden göra anmälan hos annan myndighet som t. ex. nykterhetsnämnd, polismyndighet, domstol, tjänsteläkare för att de skulle vidta åtgärder mot den unge¹⁶. I lagen om samhällets barnavård infördes begreppet ”omhändertagande för samhällsvård”. Med detta

---

⁸ Bramstäng, Gunnar, Förutsättningarna för barnavårdsnämnd ingripande mot asocial barn, 1964, s. 14

⁹ Nordlöf, Kerstin, Unga lagöverträdare i social-, straff- och processrätt, , 2005, s.24

¹⁰ Strafflag, 1864, 5:1

¹¹ Nordlöf, a.a. s. 25

¹² Wallén, p., Svensk straffrätts historia, 1973, s. 31

¹³ Holgersson, Socialvården, 1988, s.126

¹⁴ Lag (1924:361) om samhällets barnavård och ungdomsskydd 23§

¹⁵ Lag (1924:361) om samhällets barnavård och ungdomsskydd 24§

¹⁶ Lag (1924:361) om samhällets barnavård och ungdomsskydd 30§

menades att barnet skulle vårdas utanför det egna hemmet¹⁷. Samhällsvård förutsatte ett samtycke från föräldrarnas sida.

Barnavårdsnämnden kunde även ingripa med omhändertagande enligt samma lag. Omhändertagande för skyddsuppfostran förutsatta inget samtycke från föräldrarna¹⁸. Denna åtgärd användes endast i allvarliga situationer där samhällets ingripande krävdes. Det förutsatts att nämnden utförligt utredde ett ärende. Skyddsuppfostran innebar enligt denna lag en bestämmelse att ett barn kunde omhändertas om moralisk eller fysisk vanvård förelåg. Med moraliska faror räknades inte bara faror från omgivningen utan även eget skadligt beteende. På grund av kriminalitet kunde en person under 16 år omhändertas för skyddsuppfostran (beteendefallen) eller på grund av föräldrarna vårdslöshet (miljöfallen). När det gäller beteendefallen kunde även barn mellan sexton och arton år omhändertas, avgörande var inte att ett barn begick ett brott, utan barnets upprepande beteende, samt grövre kriminalitet¹⁹. Barn som omhändertogs för skyddsuppfostran placerades i skola tillhörande barna- och ungdomsvården eller överlämnades till barnhem, arbetshem. Omhändertagna barn, som hade fyllt femton år, kunde placeras på allmän uppfostringsanstalt.²⁰ Tiden för hur länge omhändertagande skulle pågå var obestämd. Omhändertagande kunde upphöra så fort skäl till det inte förelåg, omhändertagande kunde dock pågå max två år. Om särskilda skäl fanns kunde omhändertagande pågå ytterliggare ett år.²¹

Lagstiftning under 1930-talet

Lagen om samhällets vårdnad ändrades till lag om samhällets barnvård och ungdomsskydd år 1934. Lagen kom att omfatta även ungdomar och deras skydd, lagen kom att omfatta ungdomar i ålder från arton till tjuogoett år. Tillsyn kunde även pågå tills personen fyllde 24 år.²² Studier visar att det fanns skillnader mellan behandlingen av flickor och pojkar misstänkta för brott. Därför kunde inte den aktuella lagstiftningen tillämpas för flickor mellan arton till tjuogoett år. Istället tillämpades Lag (1885:27) angående lösdrivarnas behandling.²³

Ett beslut om omhändertagande, utan föräldrarnas samtycke, eller om beslutet avsåg en person i ålder arton till tjuogoett år, skulle underställas Lst prövning. Beslutet kunde överklagas hos RegR. Genom lagändring övertog staten ansvaret för skyddsverksamhet. Tidigare hade landstinget, stiftelser och enskilda organisationer ansvaret.²⁴

Lagstiftningen under 1940-talet

År 1944 ändrades rekvisiten i lagen för omhändertagande av ett barn i åldern arton till tjuogoett år. Ett omhändertagande skulle ske om en person förde ett oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv. Socialdepartementet skrev i sitt förslag att en allmän förutsättning för ett ingripande var, att den unge ägnade sig åt ett levnadssätt av sådan karaktär att särskilda åtgärder från samhällets sida krävdes för dess tillrättaförande. För att ingripande skulle ske krävdes, enligt lagen, att den unges asociala levnadssätt inte skulle vara endast av tillfällig karaktär. Enligt proportionalitetsprincipen fick inte mer ingripande åtgärder tillgripas än vad som krävdes för den unges tillrättaförande.²⁵

---

¹⁷ Lag (1924:361) om samhällets barnvård och ungdomsskydd 29§

¹⁸ Lag (1924:361) om samhällets barnvård och ungdomsskydd 24§, 47§

¹⁹ Nordlöf, a.a. s. 30

²⁰ Friberg, Göte, Kommentarer till straffprocessen, s.219f.

²¹ Lag (1924:361) om samhällets barnvård och ungdomsskydd 22§

²² Fahlbeck, E., Förvaltningsrättsliga studier, s.112

²³ Nordlöf, a.a. s.33

²⁴ Lag (1924:361) om samhällets barnvård och ungdomsskydd 43§, 47§

²⁵ Nordlöf, a.a. s.35

Lagstiftningen under 1950-talet

Två lagändringar, som var av betydelse för socialrättens utveckling, hade skett under 1950-talet. För det första kom statliga verksamheter vid ungdomsskolorna att ske i statligt regi från och med den 1 juli 1950.²⁶ Den andra lagändringen innebar att lag om fattigvården ersattes med lag om socialhjälp år 1956.

Lagstiftning under 1960-talet

År 1960 antogs lag om samhällets vård av barn och unga (BvL). Enligt denna lag hade barnavårdsnämnden ansvaret för den offentliga barna- och ungdomsvården. Lagstiftningen var inriktad på att förbättra ungdomens fritidsförhållanden samt att utöva tillsyn över barns och ungdomarnas levnadsförhållanden. Den övre åldersgränsen för tillämpning av BvL var tjugo år. Unga lagöverträdare i ålder arton till tjugo år föll endast undantagsvis in under barnavårdsnämndens ansvarsområde.²⁷ Den unge skulle erbjudas vård med stöd av BvL istället för kriminalvården endast om särskilda skäl förelåg. Som särskilda skäl räknades att den unge har nyligen fyllt arton år, mognad eller asociala yttringar förutom kriminaliteten.²⁸ Med stöd av BvL kunde barnavårdsnämnden besluta om omhändertagande av ett barn för utredning. Barnavårdsnämnden hade befogenheter att omhänderta ett barn i avvaktan på slutligt beslut i ärendet, dock i högst 4 veckor. Institutet förhindrade att personer under arton år och som var misstänkta för brott häktades. Om den unge, på grund av utredningstekniska skäl behövdes hållas avskild från andra personer, kunde det tillåtas att den unge häktades. Konkurrensfrågan mellan de båda frihetsberövande medlen löstes på så sätt att om den unge häktades upphävdes BN:s beslut.²⁹

Lagstiftningen under 1970-talet

År 1974 sänktes myndighetsålder från tjugo till arton år, KL infördes år 1977. Detta medförde ändringar i BvL. År 1972 uppkom en skyldighet för polisen att samarbeta med sociala myndigheter. LR skulle verka för att samarbetsorgan bildades. Äldre förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen antogs dessa hade avgörande inverkan på den offentliga barnavården. Flera av Länsstyrelsens uppgifter överfördes till LR. Att pröva ett beslut av barnavårdsnämnden blev det nu LR:s uppgift istället för Lst. LR:s beslut kunde överklagas hos KR.³⁰

3. Lagar som gäller unga lagöverträdare samt deras utveckling efter socialtjänstreformen

Socialtjänstreformen innebar att bland annat beslut skall fattas i samförstånd och i samarbete med den som berörs. Skälen för ett ställningstagande skall redovisas öppet. Socialtjänstens inriktning mot frivillighet har inneburit att tvångsåtgärder mot den enskilde skjutits i bakgrunden³¹

---

²⁶ Bramstång, a.a. s.106

²⁷ Nordlöf, a.a. s. 38

²⁸ SOU 1956:61, s.472

²⁹ Nordlöf, a.a. s. 44f, BvL 25-30§§

³⁰ Nordlöf, a.a. s 48f

³¹ Prop. 1989/90:28 s.38

3.1 Svensk lagstiftning

Socialtjänstlagens riktlinjer

När socialtjänstlagen trädde i kraft upphörde bland annat barnavårdslagen, lagen om nykterhetsvård och lagen om socialhjälp att gälla. SoL kompletteras med andra lagar som LVU, LUL, LVM. SoL till skillnad mot BvL bygger på frivillighet och samförstånd mellan den enskilde och socialtjänsten.³² När frågor gäller barn ska socialtjänsten och föräldrarna verka för att barn ska växa upp under trygga förhållande, de ska få den vård och behandling de behöver, alla deras grundläggande behov ska tillgodoses. Om socialtjänsten och föräldrar inte kommer överens, om åtgärder och medel som ska vidtas för att tillgodose barnets behov, måste det finnas möjlighet för myndigheter att vidta åtgärder utan föräldrarnas eller andra vårdnadshavarens samtycke. Därför kompletteras SoL med andra lagar som ger möjlighet för myndigheter att ingripa utan samtycke från den enskilde.

SoL är en ramlag, den kan preciseras av myndigheter eller andra lagar som kompletterar SoL. Samhällets socialtjänst ska på demokratins och solidaritetens grund, främja människornas sociala och ekonomiska trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.³³ Verksamheten, som socialtjänsten bedriver, ska bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. Åtgärder som rör barn ska vidtas med beaktande av barnets bästa.³⁴ Insatser för den enskilde ska genomföras tillsammans med honom eller henne. Åtgärder som ska vidtas med stöd av SoL förutsätter frivillighet från den enskilde i individuella ärenden. Lagen innehåller inga bestämmelser som ger möjlighet till socialtjänsten att ingripa tvångsvis mot den enskilde. Om det gäller barn under femton år ska samtycke lämnas av vårdnadshavaren, om den unge har fyllt femton år kan han själv lämna samtycke till åtgärder.

Lag om vård av unga

Vård enligt LVU kan komma i fråga i två huvudtyper av fall. I det första fallet skall vård beredas om brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet medför fara för den unges hälsa eller utveckling (miljöfallen). Det andra fallet gäller ungdomar som till följd av missbruk, kriminellt beteende eller dylikt själva utsätter sin hälsa eller utveckling för allvarlig fara (beteendefallen).³⁵ I normalfallet ska vård enligt LVU beredas den som är under arton år. Lagöverträdare som är i ålder femton till arton år och som behöver vård kan behandlas med stöd av LVU. Vård med stöd LVU kan även beredas ungdomar som är arton år men inte tjuugoett, med förutsättning att de behöver vård på grund av den unges eget beteende, det kan vara t. ex. brottslig verksamhet. Personer i den åldersgruppen ska behandlas inom kriminalvården enligt huvudregeln i kombination med påföljder.³⁶ Den vård som kan erbjudas med stöd av LVU inom socialtjänsten ska med hänsyn till den unges behov och personliga förhållande i övrigt framstå som lämpligare än annan vård.³⁷

---

³² Nordlöf, a.a. s.48

³³ SoL 1 kap. 1§

³⁴ SoL 1 kap. 2§

³⁵ Prop. 1989/90:28 s. 38

³⁶ LVU 1§ 3st.

³⁷ Nordlöf, a.a. s. 68

Lag om unga lagöverträdare

En annan lag som gäller unga lagöverträdare är Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Den var utfärdad 20 mars, 1964, efter det har lagen genomgått omfattande ändringar. Lagstiftningen omfattar unga lagöverträdare som har uppnått straffmyndighetsåldern och dem som inte har uppnått den, de särbehandlas både i straffrättsligt och straffprocessuellt hänseende. Detta gäller särskilt ungdomar i åldern femton till sjutton år. Brott som begicks av personer i denna åldersgrupp anses i betydligt mindre utsträckning bli föremål för domstolsprövning och åtgärder inom kriminalvården. Tanken är i stället att dessa ungdomar i första hand skall bli föremål för åtgärder enligt den sociala lagstiftningen. En utgångspunkt för lagstiftningen, om unga lagöverträdare, är att fängelsestraff motverkar en ung människas möjlighet att föra ett laglydigt liv och att de unga så långt det är möjligt, skall hållas utanför kriminalvården. Huvudansvaret för de unga lagöverträdarna ligger hos socialtjänsten.³⁸

Medling

Medlingslagen infördes 1 juli 2002. Med medling avses att gärningsmannen och ett brottsoffer möts tillsammans med en opartisk medlare för att tala om brottet. För gärningsmannen kan det leda till ökad insikt om brottens konsekvenser. Målet är att brottens negativa följderna ska minskas. Detta kan komma i fråga för lagöverträdare i olika åldrar. För unga under tolv år kan medling ske endast om det finns synnerliga skäl. Den 1 januari 2008 infördes en ny bestämmelse i Sol 5 kap. 1 c §. Kommunernas socialtjänst skall ansvara för att medling skall kunna erbjudas när gärningsmannen är under 21 år.

3.2 Sociala lagar i förhållande till FN:s barnkonvention

Enligt SoL ska åtgärderna, som rör barn under arton år, vidtas med hänsyn till vad barnets bästa kräver. Bestämmelser om barnets bästa i svensk lagstiftning präglas av Barnkonventionen. FN:s barnkonvention ratificerades i Sverige den 21 juni 1990 utan att Sverige reserverade sig på någon punkt. Principen om barnets bästa i främsta rummet är grundläggande i Barnkonventionen och ska gälla på alla samhällsområdet.³⁹ Varje beslut som rör barn ska grundas på bedömningen om vad som är bäst för just detta barn. Barnets bästa är inget generell begrepp, definitionen av det begreppet kan variera beroende i tiden och beroende på samhällets kulturella och sociala värderingar. Vid bedömningen av barnets bästa skall särskild hänsyn tas till konventionens grundläggande principer om icke-diskriminering, barnets rätt till utveckling och barnets rätt att komma till tals.⁴⁰

I Barnkonventionen art. 40 finns bestämmelser som gäller behandling av barn som har begått brott. I artikeln stadgas också att staten skall fastställa en lägsta straffbarhetsålder, men konventionen ger inga konkreta rekommendationer om vilken ålder som kan vara mest lämplig. FN-kommitté menar att barnets bästa ska användas som utgångspunkt. I artikeln tillförsäkras barnet grundläggande rättigheter såsom att misstänkta barn ska behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla av värdighet och värde, hänsyn ska tas till barnet ålder, barnet ska behandlas som oskyldig tills dess skuld är fastställd. Barnet ska få hjälp av juridiskt biträde eller annan lämpligt hjälp för att förbereda sitt försvar, barnet ska snarast underrättas om anklagelserna mot sig själv eller om det är lämpligt genom sin vårdnadshavare. Att en

---

³⁸ Prop. 1999/2000:137 s.55

³⁹ Barnkonvention art.3

⁴⁰ SOU 1997:116 del. 2, s.68f.

person är misstänks för brott ska betraktas som oskyldig, är en grundläggande princip inom svensk straffrätt, fast den är inte uttryckt i svensk lagstiftning. De frågor som behandlas i artikelns övriga bestämmelser, förutom bestämmelsen om att betraktas som oskyldig tills det finns en lagkraftvunnen dom, regleras i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

4. Brottutredning vid brott av den som inte fyllt 15 år

4.1 Utredning

Om ett barn under femton år har begått ett brott kan inte någon straffrättsligt påföljd komma i fråga.⁴¹ Barn under femton år är inte straffmyndiga och kan inte bli föremål för rättsväsendets åtgärder på grund av brott. Det är socialtjänstens uppgift att vidta åtgärder från samhällets sida. Enligt rättegångsbalken ska en förundersökning inledas så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal, har begåtts.⁴² Men om gärningsmannen vid gärningstillfället inte var straffmyndigt ska förundersökningen inte inledas, vilket följer av BrB. I de fall när gärningsmannen är under femton år, och förundersökningen inte kan inledas enligt rättegångsbalken, kan en utredning om brottet ändå verkställas enligt bestämmelserna i LUL.

4.1.1 Förutsättningar för brottutredning

Även om gärningsmannen är under femton år, och barnet inte kan bli föremål för någon brottspåföljd, kan det ändå finnas skäl att utreda hur allt gick till. Utredning kan vara av betydelse för socialtjänstens bedömning av vilken hjälp i form av vård och behandling den ung lagöverträdare behöver. Bestämmelser om hur ska det utredas finns i LUL i 31-37 §§. Dessa regler utformades genom lagstiftningen som trädde i kraft den 1 januari år 1985.⁴³ Förutsättningarna för att utredningen får inledas finns i 31§ LUL. Om någon som inte fyllt femton år misstänks för ett brott ska utredningen inledas i följande fall:

1. Om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge.
2. Om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet.
3. Om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet.
4. Om det annars av särskild vikt att en utredning äger rum.

Om ett barn som inte har fyllt tolv år, misstänks för ett brott får utredning inledas endast om det finns synnerliga skäl.

---

⁴¹ BrB 1kap. 6§

⁴² RB 23kap. 1§ 1st

⁴³ Prop. 1983/84:187

Någon skyldighet att inleda utredningen föreligger inte. I paragrafen anges endast förutsättningar under vilka utredningen får inledas. I lagen finns inte reglerat att beslutet om inledande av förundersökning ska dokumenteras, men den bör dokumenteras och förutsättningar enligt 31 § ska anges i beslutet.⁴⁴

Med första punkten menas att utredningen kan påbörjas av polismyndigheten på begäran av socialtjänsten. Här markeras igen att åtgärderna avseende personer under femton år ankommer på sociala myndigheter. De brott som i första hand bör föranleda utredning, med stöd av första punkten, är planerade och uppsåtliga brott mot person eller egendom och "brott som vittnar om en hög grad av hänsynslöshet eller grov tanklöshet i fråga om andra människors liv, hälsa eller egendom, liksom över huvud taget brott som med hänsyn till sin karakter gör det sannolikt att behov av hjälpinsatser föreligger", som exempel togs i propositionen narkotikabrott.⁴⁵ Vid bedömningen om utredningen ska genomföras ska barnets bästa beaktas samt brottets svårighetsgrad och barnets situation i övrigt. Om barnet erkänner brottet behöver inte någon polisutredning ske i regel. Ärendet kan istället överlämnas direkt till socialnämnden, för insatser från nämndens sida. Innan nämnden beslutat om utredning får polisen förhöra barnet⁴⁶. Om socialnämnden är emot utredningen kan den inte genomföras med stöd av första stycket. Annars räcker det att nämnden kan anta att barnet behöver hjälp med insatser enligt SoL eller LVU. Bestämmelsen anger inte om socialnämnden själv kan göra en utredning, utan endast polisens eller åklagarens befogenheter.⁴⁷ Som sagt tidigare, kan inte polisen göra någonting mer än att förhöra barnet innan socialnämnder har beslutat om utredning. Dock, om det finns särskilda skäl, får polisen vidta andra åtgärder än endast förhöret. Det kan gälla t. ex tvångsåtgärder enligt 32 § som ska vidtas omedelbart. Det kan också vara svårt att få yttrande från socialtjänsten tillräckligt snabbt, särskild gäller detta helger och kvällar. Den föreslagna regleringen är tänkt att utgöra en undantagsregel. Huvudregeln skall vara att socialnämnden även fortsättningsvis bör yttra sig innan polisen vidtar annan åtgärd än förhör med den unge. Vad som bör vara avgörande, för att tillämpa undantagsregeln, "är om det föreligger ett omedelbart behov med hänsyn till utredningen att vidta andra åtgärder, innan socialnämnden har yttrat sig om utredningen har betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge".⁴⁸ Andra punkten i 31 § begränsar utredningens omfattning till att utreda frågan om annans delaktighet, om någon som har fyllt femton år hade deltagit i brottet. Med stöd av tredje punkten kan utredningen inledas för att t. ex. återlämna till ägaren stulen egendom. Punk fyra är avsedd för att användas endast i undantagsfall⁴⁹. Sådana särskilda situationer är t.ex. att utreda dödsorsaken om den minderårig har dödat någon, om den minderåring har orsakat brandskador kan det vara nödvändigt för försäkringsbolagets bedömning att klarlägga brandens uppkomst. Gemensamt för alla fyra punkterna är att en utredning får inledas, dvs. den är inte obligatorisk. Här finns en skillnad i förhållande till vad som gäller för misstänkta för brott som har uppnått straffbarhetsåldern.⁵⁰ En utredning kan även inledas med stöd av första punkten och någon av de övriga punkterna tillsammans. Vilken punkt som har valts som stöd för utredningen får betydelse i fall om socialnämnden och polismyndigheten har olika uppfattningar i frågan om en utredning skall äga rum eller inte.

---

⁴⁴ Thunved, A. Samhället och de unga lagöverträdarna, s.72

⁴⁵ Prop 1983/84:187 s.17

⁴⁶ LUL 34 § 2st

⁴⁷ Thunved, a.a. s73

⁴⁸ Prop. 2000/01:56 s.33

⁴⁹ Thunved, a.a. s.79

⁵⁰ Prop. 1983/84:187 s.33

Utredning avseende barn under tolv år

Enligt andra stycket i 31 § LUL krävs synnerliga skäl för att utreda brott som barn under tolv år har begått. Utredning i sådana fall bör inledas endast i undantagsfall. Tolvårsgränsen innefattar en avvägning mellan utredningsintresset och hänsyn till barnet. Det är dessutom uppenbart att barnet måste ha uppnått en viss mognad för att en utredning över huvud taget skall framstå som meningsfull. Ju yngre barnet är, desto starkare skäl talar för att socialnämnden ombesörjer den utredning rörande barnet som kan behövas. Detta gäller framför allt om utredningen inte motiveras av något annat skäl än att den kan ha betydelse för socialtjänsternas åtgärder.⁵¹ "Det krävs mycket starka skäl för att polisen med stöd av 31 § LUL över huvud taget skall få vidta utredningsåtgärder avseende barn under tolv års ålder", framgår av JO:s uttalande 2000/2001 s 94. Bestämmelsen bör uppfattas så, att ju yngre barnet är desto starkare skäl ska tala för att socialnämnden sköter den utredning som kan behövas.

Allmänna regler för utredningen

Både polismyndigheten och åklagare är behöriga att inleda utredningen. Deras behörigheter finns reglerad i RB 23 kap. 3 §. Vad gäller personer under arton år finns reglerat i LUL 2 § första stycket, att om det inte möter hinder ska förundersökning ledas av en åklagare eller polisman som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskild lämpad för uppgiften. Andra stycket i samma paragraf föreskriver att om den unge tidigare har varit föremål för en utredning enligt 31 § LUL, då ska om det är möjligt samma åklagare eller polismän anlitas för den nya förundersökningen.

Regler i LUL 32 § hänvisar till bestämmelser i RB 23 kap. 4 och 6 §§. Dessa bestämmelser ska gälla i utredningen varom nu är fråga. Utredningen ska genomföras på ett opartiskt sätt och så att ingen onödigtvis utsätts för misstanke från omgivningen eller drabbas av kostnad eller olägenhet. Förhör, med barn som är misstänkta för brott, ska hållas endast med tillstånd av undersökningsledaren. Om det finns frågor som måste ställas till barnet, för att klarlägga om barnet har begått ett brott, får sådana frågor ställas utan utredningsledarens medgivande.⁵² Socialnämnden ska också underrättas om tid och plats för förhöret.⁵³ Förhöret med misstänkt barn, som är under arton år, ska planeras och verkställas så att det inte uppkommer fara för att barnet som ska förhöras tar skada. Förhöret får inte göras mer ingripande än vad som omständigheterna kräver, det får inte äga rum under längre tid än vad som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa.⁵⁴ Om utredningen har inleds med stöd av LUL 31 § 1 punkten, har förhöret betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge. Protokollet över utredningen ska så snart som möjligt sändas till socialnämnden.

4.1.2 Kravet på skyndsamhet vid utredningen

Utredningar enligt 31 § LUL, som gäller barn under femton år, skall handläggas med största möjliga skyndsamhet, hänsyn ska tas till barnets ålder och utvecklingsnivå.⁵⁵ "Eftersom omständigheterna i dessa utredningar kan vara mycket varierande bör inte några generella

---

⁵¹ Prop. 1983/84:187 s.34

⁵² Förundersökningskungörelsen 15 §

⁵³ Förundersökningskungörelsen 16 §

⁵⁴ Förundersökningskungörelsen 17 §

⁵⁵ LUL 32 §

tidsfrister införs", utredningen skall således bedrivas så skyndsamt som omständigheterna ger möjlighet till.⁵⁶ Skyndsamhetskravet avser alla typer av brott.

4.1.3 Offentlig försvarare eller juridiskt biträde

Vid utredning enligt LUL 31 § kan inte offentlig försvarare utses. Behov av sådan inte anses föreligga, eftersom utredningen inte syftar till lagföring. Vid lindrigare brott finns inte heller något behov av juridiskt biträde. Men när det gäller utredningar enligt LUL 31 § om grova brott och det kan leda t. ex. till större skadeståndspråk kan den unge behöva en juridisk biträde. Tingsrätten skall pröva sådant behov efter ansökan av åklagaren eller den misstänktes vårdnadshavare. Till juridiskt biträde skall förordnas en advokat eller annan lämplig person enligt RB 21 kap. 5 §. En hänvisning görs till flera av bestämmelserna i RB 21 kap. som rör offentliga försvarares uppdrag. Bestämmelsen har trätt i kraft 1 januari 2007, ett sådant biträde ska förordnas endast om synnerliga skäl föreligger.

4.1.4 Socialtjänstens medverkan

Socialnämnden ska omedelbart underrättas om att en utredning har inletts, samt om inga hinder möter ska företrädare för socialtjänsten närvara vid förhör med den unge som sker under utredningens gång.⁵⁷ Socialtjänsten ska organisera sitt arbete så att särskilda krav inom handläggning av ungdomsmålet ska tillgodoses. En tjänsteman ska vara med vid förhöret. Om utredningen inleddes enligt första punkten i 31 § LUL, är det särskild viktigt att lämplig personal är närvarande vid förhöret och kan avbryta detta, om han tycker att den information som kom fram är tillräckligt för att avgöra vilka behov av vård barnet behöver.

Vid förhöret hos polisen kan mycket viktig information komma fram som inte skulle komma fram vid ett senare samtal med en utredare från socialnämnden. Genom att en socialtjänsteman är närvarande vid polisförhöret vet han eller hon vad som har sagts. Den unge och hans föräldrar eller andra vårdnadshavare vet genom detta också vilken information har socialtjänstemannen.⁵⁸

4.1.5 Vårdnadshavarens medverkan

Om en utredning har inledd enligt 31 § LUL ska vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård eller fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas om det inte skadar utredningen.⁵⁹ En sådan underrättelse är inte obligatorisk, den kan underlåtas om det finns särskilda skäl till det. Det kan vara t. ex. barnet motsätter sig och förundersökningsledaren bedömer att underrättelse kan snarare skada barnet än att hjälpa. Det är viktigt att vårdnadshavare meddelas och är med i utredningen för att komma till rätta med den unges brottslighet. Om vårdnadshavare inte har underrättas innan förhöret med den unge, ska denne meddelas om det så snart som möjligt.

---

⁵⁶ Prop. 2000/01:56 s.27

⁵⁷ LUL 34 § 1 st.

⁵⁸ Prop. 1983/84:187 s.19

⁵⁹ LUL 33 §

När det gäller frågan om att vårdnadshavarna bör närvara vid delgivning av utredning får avgöras från fall till fall. I de fall det kan vara aktuellt med någon åtgärd från socialtjänstens sida, till följd av brottet, synes det naturligt att socialtjänsten diskuterar det som hände med den unge och föräldrarna. Detta utesluter dock inte att polisen, när så bedöms lämpligt, informerar föräldrarna och den unge om resultatet av utredningen.⁶⁰ Att poliser informerar föräldrarna kan vara aktuellt i de fall som gäller allvarlig brottslighet.

4.1.6 Plats för förhör

Vid förhör med barnet under femton år bör polisen omsorgsfullt välja plats. Om det behövs kan också en psykolog anlitas. Polisen ska se till att förhöret inte skadar barnet. Platsen bör väljas efter vad som i det enskilda fallet verkar som lämpligast, t.ex. om det gäller små barn kan de förhöras hemma. "Sådana platser bör väljas där polisens besök inte väcker uppmärksamhet".⁶¹

4.1.7 Bevistalan

Regeln ger barnavårdsorgan möjlighet att, om någon som ej fyllt 15 år misstänkes ha begått viss gärning, hos domstol be att få prövning ifall han är skyldig till brottet. "För sådan talan föreslog beredningen termen bevistalan".⁶² Sådan talan förs av åklagare på begäran av socialnämnd, länsstyrelse eller vårdnadshavare för den unge. Förutsättningen för en sådan talan är att för brottet föreskrivs fängelse i mer än ett år. Förhandlingen ska ske genom stängda dörrar och offentlig försvarare bör alltid förordnas. Domen innehåller endast uttalande om den unge har begått brott eller inte. Bevistalan har knappast kommit att användas i praktiken.⁶³

4.2 Tvångsmedel

Endast vissa av de tvångsmedel som finns får användas mot barn under femton år. Enligt LUL 32, 35, 36 §§ vissa av rättegångsbalken bestämmelser gäller: det är hämtning, medtagande till förhör, gripande, husrannsakan, beslag, kroppsvisitation samt tagande av fotografi och fingeravtryck. Det ska särskilt uppmärksammas att de tvångsmedel som avses i 24-26 kap. rättegångsbalken inte alls får användas. De tvångsmedel som kan komma att användas mot barn under femton år bör användas med stor restriktivitet. "I allmänhet bör det för tvångsmedelsanvändning vara fråga om misstanke om allvarligare brottslighet eller brottslighet av större omfattning", det ska vara frågan t.ex. om brott mot någons hälsa eller liv.⁶⁴

---

⁶⁰ Prop. 2000/01:56 s.31

⁶¹ JO 1996/97 s.88 JO 1996/97 s.88s.3

⁶² NJA II 1964 s. 180, LUL 38 §

⁶³ Thunved, a.a. s.93

⁶⁴ RPSFS 2001:14 s.3

4.2.1 Hämtning och medtagande till förhör

Under en utredning ska var och en som antas kan lämna uppgifter av betydelse för förundersökning kan förhöras. Den som ska förhöras brukar få en kallelse till samtalet. Åklagare och annan undersökningsledare kan besluta om hämtning till förhöret. Beslutet förutsätter att den som ska höras har låtit bli att följa kallelse eller att det kan misstänkas att han inte kommer att följa kallelse eller göra svårare utredningen om han kallas.⁶⁵

Tillämpningen av 32 § LUL bör ske med hänsyn till barnets ålder och mognad samt med stor restriktivitet. Hämtningen till förhör bör undvikas så långt som möjligt. Endast i undantagsfall kan hämtningen ske med uniformerad polis eller på något ställe där uppmärksamhet kommer att väckas. Hämtningen eller förhör kan ske i skolan bara om det finns mycket speciella skäl. "Medtagande till förhör bör utom för de fall då en misstänkt som anträffas på en brottsplats inte kan identifieras omedelbart, komma i fråga främst då det är uppenbar risk att han annars skulle undanröja bevis eller på annat sätt försvåra utredningen".⁶⁶

Även om den som ska höras förts till förhöret med tvång är han skyldig att stanna kvar tills förhöret är avslutat. Detta gäller inte barn som är under femton år, de ska stanna i max tre timmar. Den regeln omfattar alla barn, inte bara den som är misstänkt för brott.⁶⁷ I undantagsfall kan emellertid en tid av tre timmar visa sig att vara för kort. Detta kan vara fallet t.ex. om flera inblandade skall höras och deras förklaringar ska ställas mot varandra. Dessutom kan den unge ibland behöva tid på sig för att göra sig van med förhørsledaren och den miljö där förhöret äger rum. Detta gäller främst vid förhör med barn i lägre åldrar eller om förhöret rör känsliga frågor, t.ex. sexuella övergrepp mot barn. Om förhørsledaren är i tidsnöd, finns det risk för att förhöret blir alltför pressande för barnet. Det bör därför finnas möjlighet till att hålla kvar barnet ytterligare tre timmar, om det är av synnerlig vikt för utredningen.⁶⁸ Denna regel hindrar inte att den som förhöras stannar kvar frivilligt.

Utgångspunkten vid placeringen av den som hålls kvar för förhör, respektive har hämtats till rätten, skall vara att denna skall ske i öppen lokal. Som både JO och Högsta domstolen uttalat "kan det dock för vissa undantagsfall finnas ett behov av att kunna ta sådana personer i förvar. För den som skall förhöras kan ett sådant behov exempelvis uppstå genom att ett förhör inte går att genomföra omgående. "Den som skall höras kan vara ohörbar på grund av berusning eller av någon annan anledning vara bråkig och stökig. Man kan också tänka sig att det finns risk att den som skall höras avlägsnar sig eller för olämplig kommunikation med någon som också skall förhöras".⁶⁹ 23 kap. RB ger möjlighet att den som ska förhöras ska tas i förvar under den tiden han är skyldig att stanna kvar för förhör, om det är nödvändigt. I 32 § LUL finns hänvisning till den bestämmelse, men 35 § LUL andra stycket förbjuder att ta den som är under femton år i förvar sedan han kvarhållits för förhör. Den som är under femton år får inte tas i förvar i något fall.

---

⁶⁵ RB 23 kap. 7 §

⁶⁶ Prop. 1983/84:187 s.22

⁶⁷ RB 23 kap. 9 § 2 st.

⁶⁸ Prop. 1983/84:187 s.23

⁶⁹ Prop. 1996/97:175 s.53

14 § LUL tillåter för polisen att hålla kvar ungdomar under arton år som fortfarande är brottsmisstänka efter förhöret, för att genom polismyndighetens försorg skyndsamt kunna överlämna dem till vårdnadshavare eller annan lämplig person. "Förutsättningar för detta är att åklagaren funnit att den unge fortfarande är misstänkt för brott efter förhöret. Polisen är bunden av åklagarens bedömning av misstankegraden. Om åklagaren funnit att den unge inte längre är misstänkt, eller att misstanken ligger på en mycket låg nivå, har polisen inte rätt att kvarhålla den unge".⁷⁰ Bestämmelsen i 14 § LUL är svårtolkad när det gäller barn under femton år. Från den 1 januari 2007 gäller en ny regel som gör tydligare kvarhållandet av barn under femton år efter förhöret. Den som är under 15 år och är misstänkt för brott får hållas kvar för det ändamål som anges i 14 §. Bestämmelsen har kompletterats med det fallet att den unge medtagits till förhör eftersom paragrafen tidigare endast gällde endast gripande, medan 14 § omfattar båda dessa fall. Tiden för kvarhållandet är högst tre timmar och räknas antingen från åklagares eller polismyndighets beslut att häva gripandet och frige den unge eller, om den unge medtagits till förhör, från det att förhöret avslutats.⁷¹

4.2.2 Gripande

I enlighet med 35 § LUL kan vem som helst, även privatpersoner, gripa barn som begått brott. Förutsättningarna är dock att fängelse kan följa för brottet och att barnet anträffas på bar gärning eller på flykt från brottsplatsen. Möjlighet att gripa barnet under de förutsättningarna ges till envar. Men envar ska i detta fall förstås även polisman. Endast under de förutsättningar som anges i 35 § LUL får barn under femton år gripas, bestämmelsen är uttömmande. "Vid tillämpning av den regeln bör eftersträvas större försiktighet ju yngre barnet är".⁷² Det ansågs inte lämpligt ange någon särskild åldersgräns under vilken det måste beaktas större restriktivitet för ett gripande, eftersom det kan vara svårt att fastställa barnets ålder direkt på brottsplatsen. Den person som har gripit den unge ska skyndsamt överlämna barnet till närmaste polisman.

4.2.3 Beslag, husrannsakan och kroppsvisitation

LUL 36 § reglerar vilka tvångsmedel ska användas mot barn under femton år som har begått brott. Tvångsmedel av detta slag ska användas med iakttagelse av restriktivitet samt i särskilda skäl, detta har markerats i lagtexten. "Det ska vara frågan om misstanke om allvarigare brottslighet eller brottslighet i större omfattning bör i allmänhet föreligga".⁷³ Användning av beslag, husrannsakan och kroppsvisitation regleras i RB 27 och 28 §§. Beslag avser skriftlig handling eller ett föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott eller har tagits av någon genom brott. Beslag kan även avse föremål som kan misstänks komma till brottslig användning. Svårighetsgrad av brott som misstanke avser är utan betydelse. "Förutsättningar för beslag hos barn under femton år är väckande av bevistalan eller talan om förverkande".⁷⁴ Husrannsakan och kroppsvisitation får företas för att söka efter föremål som inte lämnas ut frivilligt. De åtgärderna görs vid utredning av brott som kan leda till fängelse. Husrannsakan får alltid göras där brottet har begåtts eller den misstänkte gripits. Kroppsbesiktning som är mer integritetskränkande åtgärd får inte företas mot barn under

⁷⁰ Prop. 1990/91:86 s.25

⁷¹ LUL 35 § 2 st., prop. 2005/06:165 s.143

⁷² Prop. 1983/84:187 s.37

⁷³ Prop. 1983/84:187 s.37

⁷⁴ Thunved, a.a. s.89

femton år. Inte heller tvångsmedel som finns i 24-26 kap RB får företas. Det är anhållande, häktning, reseförbud och kvarstad.

4.2.4 Tagande av fotografi och fingeravtryck

Enligt 36 § LUL kunde man använda endast beslag, husrannsakan och kroppsvisitation. Lagändring trädde i kraft 1 januari 2007 enligt RB 28 kap. 14 § punkt 2. Det har visats att det föreligger ett stort behov av att under en utredning enligt 31 § LUL kunna fotografierna och ta fingeravtryck även av misstänkta under femton år. Behovet av de åtgärderna har anses väga tyngre än integritetsaspekten. Möjligheten skall användas med restriktivitet. Men uppgifterna kan inte utnyttjas för framtida identifiering, att uppgifterna inte får föras in i fingeravtrycks- och signalementsregistret framgår av den föreslagna ändringen i 30 § polisdatalagen (1998:622).⁷⁵

5. Behandling av unga lagöverträdare i åldrarna 15-20 år

5.1 Utredning

Enligt polislagen ska en polisman, som har fått kännedom om att ett brott har begåtts, rapportera det. Under vissa förutsättningar kan polismannen underlåta att avge rapport, om brottet med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet är obetydligt och det är helt enkelt så att brottet inte skulle leda till annan påföljd än böter.

Polismän har rätt att uppmana unga lagöverträdare, som har eller kan antas ha fyllt femton år men inte arton år, att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på grund av brott. Det är ett viktigt krav att "rättssystemet bidrar till att den som begår brott gör rätt för sig, dels av brottspreventiva skäl, dels av hänsyn till den som drabbas av ett brott". Även om det viktigaste medlet för detta allmänt sett är att den som begått brottet betalar skadestånd till målsäganden, kan det, inte minst när det gäller ungdomar, vara en fördel om gärningsmannen i stället genom egna insatser hjälper till att reparera skadan som uppkom genom brottet eller på annat sätt ställer till rätta efter brottet.⁷⁶

5.1.1 Förundersökningen

Förundersökning är ett förfarande genom vilket skall utredas om ett brott har begåtts och vem som är gärningsmannen. Förundersökningsplikten är i princip absolut. Det ska utredas vem som kan skäligen misstänkas för brott och om det föreligger tillräckliga skäl för åtal. Utredningen syftar också till att förbereda målet på så sätt att bevisningen kan läggas fram vid kommande huvudförhandling. Beslut om inledning av förundersökning fattas av polismyndigheten eller åklagaren. Åklagaren ska i alla fall ta över ledningen när någon skäligen kan misstänkas för brottet, om brottet inte är av enkel slag, eller om det finns särskilda skäl. Bestämmelser om förundersökning finns i RB 23 kap.

---

⁷⁵ Prop. 2005/06:165 s.144

⁷⁶ Prop.1987/88:135 s. 25

De bestämmelserna är generella. När det gäller misstänkta som är under arton år ska åklagaren i större omfattning än i vanliga fall vara förundersökningsledaren. Åklagaren ska vara förundersökningsledare där person under arton år skäligen misstänkt för ett brott samt om fängelse i mer än sex månader stadgas för detta brott. Syftet med detta är att åklagaren inte arbeta med det mer än som behövs om dennes juridiska kompetens egentligen inte krävs och där utredningen är av ringa omfattning. Åklagarens utbildning och erfarenhet gör också honom mera passande att avgöra i vilken omfattning det krävs vidare utredning för att säkra bevisning för en fällande dom och att fatta beslut om att begränsa förundersökningen.⁷⁷ Med hänsyn till allt detta har bestämmelsen avgränsats till att gälla vid allvarligare brott.

Om den unge tidigare varit föremål för förundersökning skall om det är möjligt samma polismän och åklagare leda den nya förundersökningen. Sådan förundersökning skall normalt ledas av polis eller åklagare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämplig.⁷⁸

5.1.2 Krav på skyndsamhet vid förundersökningen

Förundersökning ska bedrivas med särskild skyndsamhet om den misstänkte är under arton år och det gäller brott för vilket fängelse kan följa.⁷⁹ Det är viktigt att förundersökningen kan genomföras snabbt. Förundersökningen ska vara avslutad och beslut i åtalsfrågan fattat så snart det kan ske, senast inom sex veckor från dagen för delgivning av brottsmisstanken. Tidsfristen får överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till utredningens slag, det krävs mycket starka skäl. Åklagaren avgör om tidsfristen behöver överskridas i varje fall. Medling kan ingå i åklagarens beslutunderlag, men det krävs att medling har påbörjats inom sex veckor (det bestämmelse gäller från 1 januari 2007). Det är inte tillräckligt att tidsfristen får överskridas endast i fall där medling är aktuell. Ansvarig för medlingsverksamheten ska meddela att förutsättningarna för medling är uppfyllda och att ett medlingsmöte har redan planerats.

Bestämmelsen i LUL 4 § avser endast unga lagöverträdare i ålder upp till arton år. "Även om en person fyller arton år under den tiden förundersökningen bedrivs upphör inte skyndsamhetskravet att gälla".⁸⁰

5.1.3 Vårdnadshavarens medverkan

När någon under arton år är skäligen misstänkt för ett brott skall vårdnadshavaren omedelbart meddelas om detta samt kallas till förhör som ska hållas med den unge. Samma regeln gäller också andra "som svarar för den unges vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge".⁸¹ Det är viktigt att barn och ungdomar får stöd både från föräldrarna och myndigheter. Föräldrarna ska inte bara ta reda på att deras barn har begått brott, de ska också aktivt medverka i hela förundersökningsprocessen, de kan också samarbeta med sociala myndigheter för att lämpliga åtgärder kan företas.

---

⁷⁷ Prop. 1994/95:12 s.59

⁷⁸ LUL 2 §

⁷⁹ LUL 4 §

⁸⁰ JO 2002-09-25, dnr. 455-2002

⁸¹ LUL 5 §

Underrättelse till föräldrarna och kallelse till förhör kan underlåtas om det finns särskilda skäl för det eller det är till men för utredningen. Om man kan misstänka att underrättelse till föräldrarna blir till större skada än nytta bör kallelse underlåtas. Det kan också anses föreligga men för utredningen om vårdnadshavarens närvaro skulle fördröja utredningen. Utredningen ska väl bedrivas skyndsamt, samt det kan finnas andra skäl som inte ger möjlighet att vänta tills föräldrarna kommer till förhöret. Vid bedömningen om det finns särskilda skäl mot att underrätta och kalla en förälder som inte är vårdnadshavare kan vidare uppmärksammas orsak att t.ex. föräldrarna inte har gemensam vårdnad och det finns svåra konflikter mellan föräldrarna och att det ibland kan vara fråga om fall av misshandel eller andra övergrepp från den förälder som inte har vårdnaden om den unge. "Om det av någon särskild anledning kan antas att en förälder därför inte bör kallas, bör myndigheten utreda detta närmare, bl.a. genom att vända sig till vårdnadshavaren".⁸² Om den unge har gripits och förhör omedelbart skall hållas bör vårdnadshavaren underrättas i första hand, men det är inte hinder för förhöret om föräldrarna inte kan nås.

5.1.4 Socialtjänstens medverkan

Möjligheterna för socialtjänsten att medverka vid utredningen ökar om socialtjänsten underrättas i ett tidigt stadium. Socialtjänstens företrädare kan medverka vid utredningen. Det blir exempelvis rent praktiskt lättare att ordna så att någon från socialtjänsten kan närvara vid förhör med den unge. Det finns med en sådan ordning också förutsättningar för att snabbt få till stånd en utredning om den unges levnadsomständigheter måste klarläggas. En tidig underrättelse ger också socialnämnden möjlighet att göra något på ett tidigt stadium för att få i gång olika insatser för stöd som den unge behöver.⁸³ Även i övrigt är det viktigt att socialtjänsten medverkar när en ung person har begått ett brott. Det är ett stöd för den unge när en person från socialtjänsten är närvarande vid förhör. Socialtjänsten har då möjlighet att få mer information om brottet och omständigheterna samt socialtjänsten kan på ett tidigt stadium få kontakt med den unge och dennes vårdnadshavare. Polisen har en skyldighet att genast underrätta socialnämnden om någon som är under arton år skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa. Företrädare för socialtjänsten får närvara vid förhör med den unge om det kan ske utan men för utredningen.⁸⁴ Det finns uppenbara fördelar med att en företrädare för socialtjänsten är med vid polisförhöret. Bland annat innebär detta snabbare handläggning och en tidig reaktion på brottet samt socialtjänsten måste kontrollera att den unges psykiska hälsa inte skadas. "Det ansågs orealistiskt att göra socialtjänstens medverkan obligatorisk", men socialtjänsten ska ha som mål att närvara vid förhöret och medverka i utredningen so mycket som möjligt.⁸⁵

Yttrande ska hämtas från socialtjänsten innan åklagaren har fattat beslut i åtalsfrågan. Denna bestämmelse gäller i fall när unga under arton år har begått ett brott. Åklagaren, ska begära ett yttrande, när utredningen gäller brott på vilken fängelse kan följa, från socialnämnden samband med att den unge delges misstanke om brott eller tidigare om det är möjligt.⁸⁶ Yttrandet ska inhämtas om den unge har erkänt brottet eller det finns misstanke att han har begått brottet. Den behöver inte hämtas om brottet är ringa eller om det är uppenbart att det finns förutsättningar för åtalsunderlåtelse eller i annat fall när det är obehövligt. Åklagaren

---

⁸² Prop. 2001/02:111 s.26

⁸³ Prop. 1994/95:12 s.66

⁸⁴ LUL 6 och 7 §§

⁸⁵ SOU 1999:108 s.130

⁸⁶ LUL 11 §

ska ange tid inom vilken socialnämnden skall lämna yttrandet.⁸⁷ Åklagaren kan även ge anvisningar om hur yttrandet ska avgränsas. Yttrande kan i undantagsfall lämnas vid delgivning av beslutet när åtalsunderlåtelse har meddelats. I yttranden skall finnas en redogörelse för de åtgärder som tidigare har utförts av nämnden. Socialtjänsten ska göra en bedömning om den unge behöver åtgärder enligt SoL eller LVU, syftet med det är att motverka den unges dåligt utveckling. Nämnden ska också redovisa de åtgärder som socialtjänster kan vidta och hur dessa insatser ska motverka ogynnsam utveckling hos den unge. Om åtgärderna ska vidtas med stöd av SoL ska nämnden upprätta ett ungdomskontrakt. Kontraktet ska innehålla en redogörelse för de åtgärder som nämnden har planerat och som den unge förklarar sig beredd att följa. Domstolen bör i domen meddela föreskrift om den unge skall följa kontraktet. Om åtgärderna vidtas med stöd av LVU skall dessa redovisas i en vårdplan. Av domen bör framgå att domstolen vid val av påföljd har beaktat att den unge väntas bli föremål för åtgärder enligt LVU.

5.1.5 Offentlig försvarare

Offentlig försvarare skall förordnas för den som begär det om han är anhållen eller häktad eller om han misstänks för ett brott för vilket det inte är stadgat lindrigare straff än sex månader, eller i andra fall när det kan finnas behov av offentlig försvarare.⁸⁸ Ett allmänt lämplighetskrav ställs på den advokat som skall förordnas till offentlig försvarare.⁸⁹ Försvararen är en viktig person för den unge lagöverträdaren, det är viktigt att försvararen utför sin uppgift på ett pedagogiskt och tydligt sätt för den unge, det är också viktigt att försvararen har behövliga kunskaper om ungdomsmål.

Enligt LUL har en misstänkt som inte har fyllt arton år, rätt till en offentlig försvarare, om det är inte uppenbart att han saknar behov av den.⁹⁰ Enligt RB:s bestämmelser ska försvarare utses av den misstänktes vårdnadshavare, om misstänkt person är under arton år.⁹¹ Detta innebär att det i första hand är den unges vårdnadshavare som, om det är möjligt, skall beredas tillfälle att lämna synpunkter angående frågan om val av offentlig försvarare, den unge ska också frågas i andra hand. Rätten till offentlig försvarare för unga lagöverträdare under arton år är inte absolut. Den ska inte förordnas om man kan klart säga att försvararens hjälp inte behövs. En misstänkt kan exempelvis sakna behov av en offentlig försvarare vid bagatellartade brott eller i mål där åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande kan komma att meddelas. I dessa fall är det många gånger fråga om erkända brott av inte alltför svår beskaffenhet. En misstänkt sakna behov av försvarare om en förundersökning enligt 23 kap. 22 § rättegångsbalken inte behöver genomföras.⁹² När unga lagöverträdare frihetsberövats måste förhör enligt RB 24 kap. 8 § hållas trots att någon försvarare finns inte. Åklagaren ska se till att försvarare ska förordnas så snart det kan ske. Försvarare som förordnas i ett LUL-ärende behöver inte nödvändigtvis närvara vid förhör med den misstänkte.

Har offentlig försvarare inte förordnats för den misstänkte bör sedan åtal väckts försvarare normalt förordnas när påföljdsvalet är tveksamt eller när en frihetsberövande påföljd kan

---

⁸⁷ LUL 12 §

⁸⁸ RB 21 kap. 3a §

⁸⁹ RB 21 kap. 5 §

⁹⁰ LUL 24 §

⁹¹ RB 21 kap 3 §

⁹² Prop. 2000/01:56 s.32

komma ifråga. Även här gäller emellertid att försvarare skall förordnas om det inte är uppenbart obehövt.⁹³

Förundersökningsledare ska se till att förordnande av offentlig försvarare sker så tidigt som möjligt. Om den misstänkte själv eller hans vårdnadshavare begär att försvarare ska förordnas, ska åklagare omedelbart vidarebefordra begäran till domstol, även om åklagaren tycker att det saknas behov av offentlig försvarare. Domstolen ska ta ställning till frågan om en offentlig försvarare ska förordnas för den unge, oavsett om begärs.

5.2 Tvångsmedel under förundersökningen

5.2.1 Hämtning och medtagande till förhör

När det gäller unga misstänkta för brott finns det bestämmelser om hämtning i förundersökningskungörelsen. Socialnämnden ska underrättas i god tid om tid och plats för förhöret med barn under tjugo år, om man kan anta att socialtjänstens ingripande är aktuellt. Om förhöret ska hållas med den som är intagen i ett särskilt ungdomshem ska den som förestår vården underrättas.⁹⁴ Bestämmelse som gäller särskilt hänsynstagande vid hämtning eller medtagande till förhör finns för barn under femton år. JO har uttalat att det framstår som främmande att man i detta hänseende skulle tillämpa ett visst synsätt beträffande en fjortonåring och ett helt annat beträffande t. ex någon som just har fyllt femton år. Enligt JO:s mening bör samma synsätt tillämpas också när det uppkommer fråga om att hämta någon som är mellan femton och arton år till förhöret. Det ska ses mot bakgrund av Sveriges åtaganden enligt FN:s konventionen om barnets rättigheter. Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall, enligt artikel 3.1 i konventionen, barnets bästa komma i främsta rummet. Enligt huvudregeln, som är tillämplig för Sveriges del, avses i konventionen med barn varje människa under 18 år.⁹⁵

5.2.2 Gripande

Misstänkta under arton år kan gripas om de är i omedelbart behov av tillsyn efter eller om de är skäligen misstänkta för brott. Om åklagaren har beslutat att inte anhålla någon som är under arton år efter det att polisen har gripit honom, får polisen hålla honom kvar endast för att skyndsamt överlämna honom till föräldrar, företrädare för socialtjänsten eller någon annan lämplig vuxen person. Efter åklagarens beslut får inte kvarhållande pågå under längre tid än tre timmar.⁹⁶ Polisen ska omedelbart underrätta vårdnadshavare eller annan lämplig person, med möjlighet för undantag då det finns särskilda skäl mot en underrättelse. Det kan vara t. ex. bagatellartad företeelse och underrättelse kan mer skada än hjälpa den unge. Den unge ska inte heller kvarhållas, om överlämnande till föräldrar kan skada honom eller henne.

---

⁹³ Thunved, a.a s. 110

⁹⁴ LVU 12 §

⁹⁵ JO 1996/97 s.88

⁹⁶ LUL 14 §

Det bör normalt inte förekomma att unga under arton år placeras i polisarrest eller häkte eller låses in på annat sätt. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter får frihetsberövande av ett barn endast användas som en sista utväg och då kortast lämpliga tid.⁹⁷

5.2.3 Anhållande, Häktning

För anhållande gäller enligt huvudregeln samma förutsättningar som för häktning, enligt RB:s bestämmelser, men om det finns skäl att häkta någon får denne anhållas i avvaktan på rättens prövning av häktningsfrågan. Särskilda restriktioner gäller för dem som är under arton år. Häktning får ske endast om det finns synnerliga skäl.⁹⁸ Rekvisiten synnerliga skäl skall tolkas mot bakgrund av den förväntade tiden för frihetsberövandet.⁹⁹ Häktning av ungdomar innebär alltid risk för allvarliga men, därför ska det undvikas så långt det går. Det ska prövas först om andra åtgärder kan vidtas innan beslut om häktning ska fattas. Socialnämnden kan besluta att placera den unge i ett särskilt ungdomshem som avses i LVU 12 §. Socialnämnden får endast i undantagsfall underlåta att omhänderta den unge som riskerar att häktas. Även unga från arton till tjugoo år kan omhändertas istället för häktning. Ett annat alternativ kan vara övervakning, den kan ordnas även enligt SoL. Häktning får inte ske om det kan antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter. För unga lagöverträdare kan detta gälla även brott där böter inte ingår i straffskalan, om denne han begått brott innan han fyllt tjugooett år, ska han ungdom beaktas och lindrigare straff än vad som stadgas får ådömas honom.

FN:s Barnkommitté hade i uppdrag att göra en översyn av hur svensk lagstiftning och praxis förhåller sig till bestämmelserna i FN:s konvention. De fann inte anledning att lägga fram några förslag till förändringar i fråga om häktning av ungdomar.¹⁰⁰

5.2.4 Övriga tvångsmedel

För övrigt gäller RB:s bestämmelser. Regler för husrannsakan och kroppsvisitation gäller utan begränsningar i LUL.

6. Analys/ Diskussion

Som vi ser det behandlas unga misstänka i åldern under femton år mildare än unga i åldersgruppen från femton år till arton år, i vissa fall till tjugooett år. De unga som är upp till femton år behandlas som barn, som om de är omogna och ofta saknar insikt i sina handlingar. Från femton år behandlas unga misstänkta inte som barn men inte heller som vuxna. Enligt Barnkonventionen är ett barn en person under arton år. I svensk rätt delas unga personer in i grupperna barn respektive ungdomar, för båda grupper gäller olika regler. Barn under femton år behandlas med stor hänsyn till barnets bästa: för ungdomar från femton till arton år, i vissa fall tjugooett år, gäller hårdare regler. Den åldersgruppen kan anses som övergångsstadiet mellan barn och vuxna. Barn som är över femton år har passerat barndomsstadiet men anses inte som vuxna. Barn under femton år kan inte lagföras, barn är barn.

---

⁹⁷ Barnkonvention art.37

⁹⁸ LUL 23 §

⁹⁹ RÅR 2006:3 s.19

¹⁰⁰ SOU 1997:116 s.436

När det gäller utredningsprocessen samarbetar socialtjänsten med polisen oavsett vilken åldersgrupp barnet tillhör. För de unga misstänkta som är under femton år har socialtjänsten största ansvaret, eftersom de unga inte kommer att straffas på något sätt. Det är endast föräldrar och socialtjänsten som kan hjälpa de unga att komma till rätta. Polisernas befogenheter är väldigt begränsade med bestämmelser i LUL till skillnad från den andra gruppen av unga misstänkta som är i åldern femton till arton år.

Ett stort problem är att det inte finns något statistiskt underlag om ungas (som är under femton år) brottslighet och återfall i brottsligt beteende. För det första inleds nästan inga utredningar om unga som misstänks för brott som inte fyllt tolv år och synnerliga skäl saknas, enligt LUL 31§. För det andra om barnet är under femton år inleds utredningar endast i vissa fall: om utredningen har betydelse för socialtjänsternas insatser; om någon annan var delaktigt i brottet; om det behövs för att spåra försvunna gods, eller om det finns andra särskilda skäl. Även om utredning har påbörjats enligt någon av de förutsättningarna och det visar sig att den unge är skyldig till brott kommer han aldrig att behöva ansvara för detta brott. Att den unge lagöverträdaren inte finns i någon databas gör det svårare för socialtjänstens att kontrollera och bedöma om deras insatser i syfte att förebygga återfall i brott fungerar och är effektiva.

Ålderstrappan som finns i lagstiftningen underlättar lagarnas tillämpning, men barn och ungdomar är olika och det finns ingen given ålder när de blir mogna. Det bästa vore om man kunde tillämpa bedömningar i varje enskilt fall. Klart, är att det skulle ta tid och många personer skulle vara inblandade, dessutom kommer barnet att tvingas genomgå en del undersökningar. Det kan vara praktiskt svårt om barnet inte vill samarbeta med polisen, socialtjänsten och vårdpersonalen. I varje fall måste man anlita sakkunniga som kan bedöma barnets mognad och den utvecklingsmässiga åldern. Det finns arbetsekonomiska skäl till varför åldersgränserna för lagarnas tillämpning redan finns bestämda i lagstiftningen. Om man skulle göra bedömningar i varje enskilt fall skulle det bli svårt att tillgodose krav på skyndsamhet, men bedömningen skulle ge mer fullständigt underlag för socialtjänsternas åtgärder. Tillämpningen av lagar, med fastställd ålder, blir mer rättssäkert; kravet på förutsebarhet tillgodoses därigenom. Man kan förutse vad som kan hända med den unge om dessa regler finns fastställda i lagen. Å andra sidan ska rättssäkerhet skydda medborgarnas intresse, därför skulle det vara av stor vikt att fastställa den unges psykiska mognad, förståelse och uppsåt till brott. Om den unge som är fjorton år är medveten om femtonårsgräns för lagförandet kan han begå ett brott uppsåtligt med full insikt i sin handling. Det är endast hans ålder som gör att utredningen ska vara mildare och den unge inte ska lagföras med andra ord slipper han ansvaret för sin gärning.

Uppsatsens ämne leder till vidare frågeställningar: behövs ålderstrappan i straffrätten; ska barn under femton år lagföras, i så fall vid grova brott eller vid alla; ska proportionalitetsprincipen gälla vid val mellan individuell bedömning av barnets utveckling eller arbetsekonomiska skäl. Dessa frågor kan besvaras vid vidare utredning i D-uppsats.

Källförteckning

Författningar:

FN:s konvention om barnets rättigheter
Rättegångsbalk(1942:740)
Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
Förundersökningskungörelse (1947:948)

Förarbetena:

SOU 1926:31 Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning.
SOU 1956:61 Ny barnavårdslag
SOU 1996:111 Remissammanställning - Åldersgränsutredningens betänkande Bevakad övergång - åldersgränser för unga upp till 30 år
SOU 1997:116 Barnets Bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige

Prop. 1964:10 Promulgationslag till brottsbalken och andra följdförfattningar
Prop. 1969:25 Förslag till lag om sänkning av myndighetsåldern från 21 till 20 år
Prop. 1983/84:187 om utredning av brott av barn under 15 år
Prop. 1987/88:135 om åtgärder mot unga lagöverträdare
Prop. 1989/90:28 Vård i vissa fall av barn och ungdomar
Prop. 1990/91:86 Polisens åtgärder i samband med ingripanden mot ungdomar
Prop. 1994/95:12 Handläggning av ungdomsmål
Prop. 1996/97:175 Ändringar i polislagen m.m.
Prop. 2000/01:56 Ändringar i handläggningen av ungdomsmål m.m.
Prop. 2005/06:165 Ingripanden mot unga lagöverträdare

Skrivelse 1999/2000:137 Barn här och nu Redogörelse för barnpolitiken i Sverige med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter

Rättsfall:

NJA 1960 s.521

Litteratur:

Bramstång, Gunnar, Förutsättningarna för barnavårdsnämnd ingripande mot asocial barn, (Lund, 1964)
Friberg, Göte, Kommentarer till straffprocessen, (Hälsingborg, 1954)
Fahlbeck, Erik, Förvaltningsrättsliga studier, (Stockholm, 1938)
Holgersson, Leif, Socialtjänst en människosyn, (Kristianstad, 1988)
Nordlöf, Kerstin, Unga lagöverträdare i social-, straff- och processrätt, (Lund, 2005)
Olsen, Lena, Barnets makt, (Uppsala, 2004)
Strahl, Ivar, Den svenska kriminalpolitiken (Stockholm, 1961)
Wallén, Per-Edwin, Svensk straffrättshistoria, (Stockholm, 1973)

Övriga källor:

RPSFS 2001:14 Rikspolisstyrelsens allmänna råd om utredning av brott begångna av den som inte har fyllt femton år

RåR 2006:3 Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden

JO 1996/97 s.88

JO 2002-09-25, dnr. 455-2002

BRÅ, Personer misstänkta för brott, slutlig statistik för år 2008